

İkılarla sonlanmaktadır. Silindirik kasnak kenarlardan yaklaşık 0,50 m. kadar içeriden başlamaktadır. Kasnağı altta dilimli, ortada halat örgülü, en üstte yaprak dilimli üç kattan meydana gelen silmeler çevrelemektedir. Kümbetin taş külâhı koni biçiminde yükselirken ortada sivri kubbeye dönüşmüştür. İki renkli taşın alternatif olarak kullanıldığı kümbet gövdesinin her cephesinde ortada çokgen kesitli sade bir sütun başlığına sahip sütunçenin ayırdığı yuvarlak kemerli ikiz pencereler yer almaktadır. Bunlardan kuzey, doğu, batı ve güney yönde dehliz şeklinde açıklıklar görülürken diğerleri sağır nişler şeklindedir. Pencerelerin kemerlerini çevreleyen iki katlı silme kesilmeyip devam etmekte ve kümbetin bütün cephelerini pencerelerin alt hizasından devam ederek doluşturmaktadır. Kümbetin kapısı kuzey cephesindedir; silmelerle çevrelenmiş yuvarlak kemerinin aynasında altı köşeli yıldızlardan oluşan geometrik düzenleme ve düz lentosu üzerinde geometrik geçmelerden meydana gelen süsleme yer almıştır. Silindirik kasnakta kümbetin sekizgen gövdesinin köşelerine gelecek biçimde üçgen kesitli, dikdörtgen açıklıklı ve yuvarlak kemerli nişler yerleştirilmiştir. Nişlerin üçgen dilim şeklindeki örtülerinde ışınal düzenleme üzerinde her birinde farklı hayvan figürleri ve bitkisel figürler yer almaktadır. Kuzey yönündeki kapının sağındaki ilk nişte gövdeleri birbirine dolanmış bir çift ejder, ikinci nişte bir hayvan (yarasa [?]) figürü, üçüncüsünde kanatları iki yana açık bir kartal, dördüncüsünde uzun kulaklı bir tavşan (?), beşincisinde bir boğa başı ve boynuzları arasında bir insan başı, altıncı ve yedinci nişlerde bitkisel motifler, sekizinci nişte kartal başlı, insan vücutlu bir figür tasvir edilmiştir. On iki hayvanlı Türk takvimine ait hayvan fi-

gürlerinden bazılarının seçilerek burada uygulanmış olması muhtemeldir. Kümbet içten kubbeyle örtülüdür ve sekizgen gövdeden kubbeye istirdiye kabuğu biçiminde öğelerle geçilmiştir. Yapının beşik tonozla örtülü, dikdörtgen planlı kriptasında bir sanduka bulunmaktadır. Kümbetin ne zaman ve kimin için yapıldığı kesin şekilde bilinmemektedir. Araştırmacılar, Saltuklu Emiri İzzeddin Saltuk zamanında XII. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında inşa edilmiş olabileceği görüşünde birleşmektedir.

Emîr Saltuk Kümbeti'nin güneydoğusunda yer alan ikinci kümbet Anonim Kümbet I olarak adlandırılmaktadır. Dört köşesi pahlı kare kaide üzerinde üç katlı silmeden sonra onikigen gövde yer almaktadır. Cephelerdeki kemerli düzenlemenin ardından silindirik gövdeli devam eden kümbet taş bir külâhla örtülüdür. Yapının cephelerinde köşelerde sade sütunçe başlıklarına sahip ince uzun çift sütunçeler silmeli sivri kemerlerle bağlanmıştır. Kümbete giriş batı yönündeki kapıyla sağlanmakta, kuzey ve güney cephelerinde köşeleri sütunçeli ve mukarnas kavsaralı pencereler bulunmaktadır. Silindirik kasnak kısmında kırmızı taş üzerine işlenmiş zencerek motifi bordür halinde dolanmaktadır. Yapının gövdesi içten silindirik olup kubbeyle örtülüdür. Altta kripta katının varlığı da bilinmektedir. İnşa tarihi kesin bilinmeyen yapı XIV. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmektedir. Anonim Kümbet I'in hemen yanındaki üçüncü kümbet (Emîr Saltuk Kümbeti'nin güneybatısında) yine onikigen gövdeli ve taş külâhla örtülüdür. Kümbetin gövdesi her cephede silmelerle oluşturulmuş sivri kemerli düzenlemeyle hareketlendirilmiştir. Silindirik gövde burmalı bir halat silmeyle sonlanmaktadır. İnşa tarihi bilinmeyen bu yapı da XIV.

Üç Kümbetler'den bir taş süsleme detayı

yüzyıla tarihlendirilmektedir. Aynı alanda yer alan dördüncü kümbet Emîr Saltuk Kümbeti'nin batısında olup kare planlıdır. Dört yana eğimli taş kaplama bir çatıyla örtülen yapının doğu cephesinde bir pencere, kuzey cephesinde kapısı bulunmaktadır. İnşa tarihi belli olmayan yapı Saltuklu dönemi sonrasında belki de XIII. yüzyılda yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrahim Şerif Beygu, *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, İstanbul 1936, s. 86-91; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul 1960, s. 418-422; Rahmi Hüseyin Ünal, *Les monuments islamiques anciens de la ville d'Erzurum et de sa region*, Paris 1968, s. 102-115; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri: I Selçuklu Dönemi*, Ankara 1986, s. 121-128; a.m.f., *Anadolu Kümbetleri: II Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Ankara 1991, s. 191-194; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Ankara 1990, s. 251; Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996, s. 19-23, 200-203, 247-249; Oluş Anık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu: Anatolia*, XI, Ankara 1969, s. 81.

AYŞE DENKNALBANT

Erzurum'da
Üç Kümbetler

ÜÇ ŞEREFELİ CAMİ ve KÜLLİYESİ

Edirne'de
XV. yüzyılın ilk yarısında
inşa edilen külliye.

II. Murad tarafından inşa ettirilen cami, saatli medrese, mektep, sebil, çeşme ve hazireden meydana gelen küçük bir külliye'dir. Camiyi 841-851 (1437-1447) yılları arasında Mimar Muslihuddin ve Şehâbeddin Usta'nın yaptığı kabul edilmektedir. XV. yüzyılın ikinci yarısında Peykler Medresesi külliye'ye eklenmiştir. 1176 (1762) depremindedir hasar gören cami 1177'de (1763-64) III. Mustafa tarafından onartılmıştır. Bu onarıma ilişkin kitâbe son cemaat ye-

ÜÇ ŞEREFELİ CAMİ ve KÜLLİYESİ

Üç Şerefeli Camii – Edirne

ri revakında, taçkapı eksenindeki kemerin aynalarında iki beyzî madalyon içinde yer almaktadır. Yakın zamanda da cami esaslı bir tamir geçirmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı cami enine dikdörtgen planlı harim (60,41 × 23,90 m.) ve revaklı avludan (60,70 × 35,50 m.) meydana gelmektedir. Revaklı avlunun dört köşesine minare yerleştirilmiştir. Osmanlı mimarisinin merkezî planlı camilerinin ilk örneğini oluşturan yapı şadırvanlı-revaklı avlusuyla son derece önemlidir.

Batı, kuzey ve güneyde üç kapısı bulunan avlunun batı kapısı gösterişlidir. Yapıyla çarşı ilişkisinin dikkati çektiği bu kapıya eğimli araziden dolayı basamaklarla ulaşılmaktadır; beyaz mermerle örülü dikdörtgen kitlesi cepheden öne çıkıntılıdır. Kapıyı kuşatan nişin köşelerindeki sütunçeler kum saatleri ve örgü motifleriyle donatılmış olup nişin sivri kemeri tersyüz dizilmiş kırmızı-beyaz palmetlerle bezelidir. Aynı şekilde önü basamaklı kuzey kapısı batı girişine göre daha yalındır. Mermer yerine küfeki taşıyla örülen kapının basık kemerile bunu çevreleyen nişin sivri kemeri iki renkli örgü dışında herhangi bir bezeme görülmemektedir. Doğu yönüne açılan avlu kapısı en mütevazî olanıdır. Yirmi iki birimden meydana gelen revaklı avluda harim duvarı boyunca uzanan yedi birimli son cemaat yeri bulunmaktadır. Güneydoğu köşesindeki tekne tonozlu birim hariç diğerleri kubbe örtü-

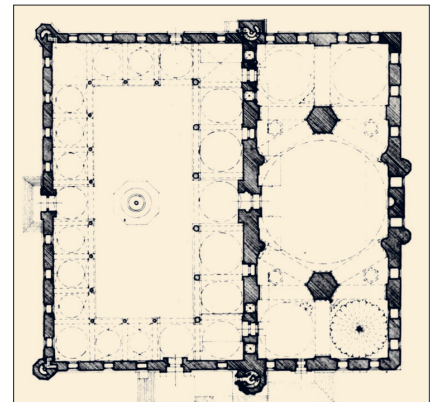
lü, çokgen kasnaklı ve pandantiflidir. Revaklarda kuzey kanadında yeşil Eğriboz taşından ve granitten yontulanlar dışındaki bütün sütunlar mermerdendir. Avlu duvarları iki sıra pencere düzenine sahiptir. Avluda giriş revaklarının geniş ve yüksek tutularak vurgulanması ve revak cephelelerinin hareketlendirilmesi dikkat çekicidir. Son cemaat yerinin ortasında yer alan ve oldukça yüksek tutulan taçkapının dikdörtgen cephesini iç içe yerleştirilmiş silmeler kuşatır. Girişi barındıran nişin köşeleri mukarnas çerçevesi sütunçelerle yumuşatılmış, yan yüzeyleri mukarnas kavsaralı yarım sekizgen planlı küçük nişlerle hareketlendirilmiştir. Bunların üzerinde sülüs ve reyhanî hatlarla yazılmış istifli âyet ve hadis levhaları mevcuttur. Ayrıca girişin üzerinde sülüs ve küfî hatlı inşa kitâbesi bulunmaktadır. Mukarnas dolgulu kavsara püsküllü sarkıtlarıyla son derece gösterişlidir. Taçkapının yanlarına birer adet tâli girişle üçer adet ikili pencere yerleştirilmiştir. Alt sıradaki pencerelerden taçkapıya en yakın olan ikisi aynı zamanda mihrâbiye olarak tasarlanmıştır. Basık kemerli tâli girişlerin üzerinde kitâbe levhaları görülmektedir.

Enine gelişmiş dikdörtgen biçimindeki harim mekânı merkezde 24,10 m. çapında ana kubbe, yanlarda 10,50 m. çapında ikişerden dört kubbe ile örtülüdür. Ana kubbe ile yan kubbeler arasındaki üçgen alanlarda mukarnaslı dört küçük kubbe-

ciğ yer almıştır. Dıştan yirmi dört köşeli kasağa oturan ana kubbe kesme taşla örülmüş altı adet geniş kemerle taşınmaktadır; kemerlerin doğuda ve batıdaki ikisi serbesttir, güney ve kuzeydeki dört tanesi duvarlara gömülmüş kesme taş örgülü altı pâyeye oturmaktadır. Mukarnaslı kubbe eteğinde prizmatik üçgenlerden meydana gelen bir kuşak yer almaktadır. Güneybatıdaki içten yirmi dört dilimli, yirmi kenarlı kasağa oturan kubbe güney yönündeki kubbelerden olup kubbeye mukarnaslarla, güneydoğu köşesindeki kubbeye ise pandantiflerle; sekizgen kasnaklara oturan kuzeydeki kubbelerden kuzeybatıdakine mukarnas dolgulu ve beşer dilimli tromplar, kuzeydoğudakine ise sade tromplarla geçilmektedir. Kubbelerin kasnaklarında sivri kemerli alçı pencereler bulunmaktadır.

Mermer mihrap silmelerle çevrelenmiştir ve oldukça sade görünümündedir. Mihrapta dilimli kemerli kavsaraya sahip yedi kenarlı nişin köşelerinde yeşil konglemera taşından sütunçeler yer almaktadır. Taç kısmında dilimli tepeliklerden meydana gelen bir düzenleme görülmektedir. Mermer minber alışılmışın dışında yarım kemerli bir geçiş açıklığına sahiptir ve süslemesizdir. İki satır halinde kelime-i tevhidin yazılı olduğu kapı üzerinde iri palmet motifli bir tepelik vardır. Köşk kısmı dilimli kemerli düzenlenmiş olup prizmatik üçgenlerle külâha geçiş sağlanmıştır. Ahşap vaaz kürsüsü altta dilimli kemerli küçük açıklıklara sahiptir. Gövdede yıldızdan gelişen geometrik kompozisyonlu bir düzenleme bulunmaktadır. Harimin kuzeyinde cümle kapısının iki yanında mermer korkuluklu birer mahfil mevcuttur. Hari-

Üç Şerefeli Camii'nin planı

min güneydoğu köşesinde 1759 tarihli onarım defterlerinde “mahfil-i hümâyun” diye belirtilen ve 1935’te ortadan kaldırılan fevkanî bir hünkâr mahfil-i yer almaktaydı. Mahfilin XVII. yüzyılda eklendiği tahmin edilmektedir.

Üç Şerefeli Cami’nin dört minaresi birbirinden farklı süsleme özelliklerine sahiptir. Camiye adını veren üç şerefeli minare harimin kuzeybatısındadır ve 6 m. çapında, 67,75 m. boyunda olup külâhla beraber yüksekliği 76 metredir. Birinci merdivenle birinci ve ikinci şerefeye, ikinci merdivenle ikinci ve üçüncü şerefeye, üçüncü merdivenle yalnız üçüncü şerefeye çıkılmaktadır. Zamanında en yüksek minare olması bakımından ayrıca çok önemlidir. On iki köşeli kaidesinin yüzleri silme çerçeveler içine alınmıştır ve Bursa kemerleriyle bezelidir. Kemerlerle çerçeveler arasında kalan yüzeylere kırmızı taş kakılmıştır. Daireye yakın çokgen gövde kırmızı taştan birbirine değen zikzaklarla bezelidir. Harimin kuzeydoğu köşesinde bulunan ve süsleme düzeninden dolayı “baklavalı minare” diye anılan minarenin Peykler Medresesi’nin yapımı sırasında Fâtihtan Sultan Mehmed tarafından inşa ettirildiği bilinmektedir. Kare kaideli ve iki şerefeli minarenin gövdesinde kırmızı ve küfeki taşından meydana gelen verev konumunda kareler yer almaktadır. Gövdesini helzon biçiminde saran kırmızı-beyaz iri kaval silmelerden dolayı “burmalı minare” diye adlandırılan tek şerefeli minare revaklı avlunun kuzeybatı köşesinde. 1176 (1762) depreminde hasar gören caminin Sultan III. Mustafa tarafından tamir ettirilmesi sırasında yaptırıldığı bilinen minarenin sekizgen kaidesinin beş kenarında mukarnaslı başlıklı mermer sütunçeler yer almaktadır. Üzerinde yüksek sivri kemerler bulunan ve ortalarında, kaş kemerli,

Üç Şerefeli Cami’nin mihrap duvarından bir görünüşü

çileri kırmızı taş dolgulu birer pano vardır. Kaidesine 1278 (1861) yılında Şâkir Ağa tarafından bir çeşme yaptırıldığı bilinmektedir. Avlunun kuzeydoğu köşesinde “yivli minare” diye bilinen minare yer almaktadır. “Şeşaneli”, “kaval”, keşif belgelerinde ise “çubuklu minare” denilen tek şerefeli minare plan ve süsleme bakımından burmalı minareye benzerse de burada kaide köşelerindeki sütunçeler arasında kemerlere ve panolara yer verilmemiştir. Son cemaat yeriyle avlu revaklarının kubbelerinde ve geçiş elemanlarında görülen özgün kalem işleri 1177 (1763-64) tamirinde desenlerin çizgilerine sadık kalınarak XVIII. yüzyılın zevk ve tekniğine uygun biçimde yenilenmiştir. Büyük orta kubbeye sağdaki iki kubbeden kible duvarına yakın olanında ve soldaki kubbelerden son cemaat yeri tarafındakinde özgün kalem işleri bulunmuştur.

Caminin doğusunda iki medrese yer almaktadır. II. Murad tarafından yaptırılan ilk medrese saatli medresedir. Dikdörtgen planlı yapı revaklı avlu etrafında on yedi kubbeli öğrenci odası, bir yazlık ve bir kış-

lık dersane odasından meydana gelmektedir. Üzerleri kubbe ile örtülü birimlerde bir ocak, bazılarında dört olmak üzere dolap nişi ile biri revaklı avluya, üçü dışarıya açılan pencereleri bulunmaktadır. Tamamen kesme taştan inşa edilen medrese günümüzde restore edilmiştir. Fâtihtan Sultan Mehmed’in yaptırdığı ikinci medrese Peykler Medresesi adıyla tanınmaktadır. Bu yapı da dikdörtgen planlıdır; revaklı avlu etrafında on beşi öğrenci odası on dokuz birim ve biri açık eyvanlı, diğeri kapalı iki dershanesi vardır. Bu birimlerde bir ocak, iki dolap nişi ile biri revaklı avluya, ikisi dışarıya açılan pencereleri mevcuttur ve üzerleri kubbe ile örtülüdür. Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nün imareti olarak kullanılan medrese yaz aylarında Edirne Yeni Saray kazısı için kazievi görevi yapmaktadır. Günümüze ulaşmayan Üç Şerefeli Mektebi’nin kesin yeri bilinmemekle birlikte yapının saatli medrese ile caminin doğu kapısı arasında kaldığı tahmin edilmektedir. Mihrap cephesinde dönemin ileri gelen ulemâ ve devlet adamlarının defnedildiği hazire yer almaktadır. Yapılan araştırmalarda elli beşi kadınlara, 139’u erkekler toplam 194 mezar taşından en erken tarihli 1077 (1666), en geç tarihli 1331 (1913) yılına ait olduğu tesbit edilmiştir. Hazire duvarlarında Hekimbaşı Yûsuf Efendi Sebili (1106/1694-95) ve Filibeli Çelebi Ağa Sebili (1216/1801) bulunmaktadır. Evliya Çelebi cami etrafının çiçek bahçeleriyle çevrilmiş olduğunu, mevsimine göre saflar arasında vazolar içinde çiçekler sıralandığını ve açık pencerelerden gelen çiçek kokularıyla namaz kıldığını bildirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-müsâmirin: Edirne Tarihi 1360-1650* (trc. Ratip Kazancıgil), Edirne 1996, s. 23-24; *Günümüz Türkçesiyle Ev-*

Peykler Medresesi – Edirne

ÜÇ ŞEREFELİ CAMİ ve KÜLLİYESİ

liya Çelebi Seyahatnâmesi (haz. Yücel Dağlı – Seyit Ali Kahraman), İstanbul 2006, III/2, s. 562-565; Ahmed Bâdi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne: Edirne Bahçeleri* (trc. Ratip Kazancıgil), İstanbul 2000, I, 46-47; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Edirne 1939, s. 55-58; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul 1949, s. 14-31; a.m.f., "Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1993, s. 225-226; a.m.f., *Türk Sanatı*, İstanbul 1997, s. 234-238; Aptullah Kuran, *İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami*, Ankara 1964, s. 54-56; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 422-462; a.e. III, s. 225-231; Oral Onur, *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, İstanbul 1972, s. 58, 111-117; a.m.f., *Edirne Minareleri*, Edirne 1972, s. 38-47; F. Th. Dijkema, *The Ottoman Monumental Inscriptions in Edirne*, Leiden 1977, s. 26-31, 116-117, 129-131, 151-152, 162-163; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 153-156; M. Baha Tanman, "Edirne'de Erken Dönem Osmanlı Camileri ve Özellikle Üç Şerefeli Cami Hakkında", *Edirne: Serhattaki Payitaht* (haz. Emin Nedret İşli – M. Sabri Koz), İstanbul 1998, s. 339-352; Yıldız Demiriz, "Edirne Camilerinde Kalemişleri", a.e., s. 378; Ayşegül Arslan, *Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları* (yüksek lisans tezi, 2007), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ayda Arel, "Üç Şerefeli Cami ve Osmanlı Mimarisinde Tipolojik Sınıflandırma Sorunu", *Mimarlık*, XI/6, İstanbul 1973, s. 17-19.

N. ÇİÇEK AKÇIL

ÜÇLEME

(bk. TESLİS).

ÜÇOKLAR

Yirmi dört Oğuz boyundan
sol kolu teşkil eden on iki boyun
ortak adı.

XIV. yüzyılın başlarında yazılan Oğuz Kağan destanına göre Üçok ve diğer on iki Oğuz boyunun genel ismi olan Bozok, Oğuz Kağan'ın oğullarına dayanır. Destanda Oğuz Kağan'ın avlanmak için gönderdiği üç büyük oğlunun (Gün, Ay, Yıldız) bir altın yay bulup getirdiği, batıya giden diğer üç oğlunun ise (Gök, Dağ, Deniz) üç gümüş okla döndüğü, yapılan şölenle sağ yanına Bozoklar'ın (üç büyük oğlu), sol yanına Üçoklar'ın (üç küçük oğlu) oturduğu ve ülkenin oğulları arasında paylaştırıldığı bildirilir. Oğuz Kağan destanının *Câmi'u't-tevârih*'teki İslâmî rivayetinde de Üçok'un üç oktan geldiği belirtilir. Bu bilgilerden hareketle Oğuzlar'ın Bozok kolunun alâmetinin yay, Üçok kolunun üç ok olduğu, yayın hâkimiyeti ve okun tâbiyeti ifade ettiği anlaşılır. 1038'de Büyük Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey'in Nişâbur'a girerken ko-

lunda gerilmiş bir yay, belinde de üç ok olduğu, böylece onun Bozok ve Üçok'un başı, yani bütün Oğuz-eli'nin hükümdarı kabul edildiği düşünülür. Ayrıca Üçok İç Oğuz sayılır, Bozoklar ise Taş Oğuz / Dış Oğuz olarak bilinir.

Oğuz-eli'ni teşkil eden iki kolun okla ilgili adlar taşınması Batı Göktürk devrinden kalma hâtıralara dayanır. Çünkü Batı Göktürk kağanlığının dayandığı on boya On Ok deniliyordu. Onların ok adıyla anılmalarının da kağanlardan birinin beylerine birer ok vermesinden ileri geldiği bilinmektedir. Bu On Oklar, Oğuz-eli gibi eşit sayıda boyları olan iki kola ayrılmıştı. Çinliler, Isık Göl'ün batısı ve kuzeybatısında yaşayan beş boyu Tulu, Isık Göl'ün batısında Çu ve Talas ırmakları boylarında oturan diğer beş boyu da Nuşepi (Nu-şe-pi) diye anıyorlardı. Yine Çin kaynaklarına bu Nuşepi kolunu oluşturan boylardan ikisi Asikie (A-si-kie), ikisi ko-şu, biri de Pasaykan (Pasay-kan) adını taşıyordu. Bunlardan koşu boyu Kültigin kitabesinde geçmektedir. Oğuzlar'ın Üçok kolunun her birinin ok adıyla anılan Batı Göktürkleri'nin bu beş boyunun üçünden çıktığı düşünülebilir. Oğuz Kağan'ın üç oğlundan türediğinin söylenmesi de bu ihtimali kuvvetlendirir. Kalan iki boydan da (A-si-kie'ler ?) Bozoklar çıkmış olabilir.

Oğuzlar'ın İslâmiyet'ten önceki tarihleri hakkında destanî hâtıralara göre Bozoklar'dan Kayı, Yazır, Avşar ve Beydili gibi dört boy, yabgu unvanını taşıyan ve kışın Seyhun'un ağzına yakın yerdeki Yenikent'te yaşayan Oğuz hükümdarlarını çıkardığı halde Üçoklar'dan ancak Eymir boyu yabgu çıkarabilmiştir. Fakat yine Seyhun boylarında muhtemelen XI. yüzyılın ikinci yarısına ait Dede Korkut destanlarındaki "kalın" (güçlü) Oğuz elinde iktidar Üçoklu Salur Kazan Bey'in elinde olup Bozoklar'ın başı Uruz Koca ve kendisinden sonra torunu Deli Dünder ona tâbi idi. 1153'te Sultan Sencer'i yenip esir alan Oğuz-eli'ndeki Üçoklar'ın başında Tutı (Dudu) Bey bulunuyordu. Tutı Bey'in babası İshak olup Dâd Bey unvanıyla anılıyordu. Dâd "adli işlere bakan emîr" demektir. Tutı Bey'in dedesinin Hızır olduğu bildirilir. Bunlar da onun tanınmış bir aileye mensubiyetini gösterir. Tutı Bey bütün beylerin başı gibi görünüyorsa da Bozoklar'ın başbuğu Abdülhamid oğlu Korkut Bey'in onu metbu tanıdığı söylenemez. Şemseddin Ebû Şücâ', Tutı Bey'in melik (hükümdar) unvanını alarak Belh yöresini, Bozoklar'ın başı Korkut Bey'in de yine melik unvanı ile Merv yöresi-

ni ve onun kardeşi Muhammed'in Serahs'ı idare ettiği sanılır.

XIII. yüzyılda Moğol istilâsı üzerine Anadolu'ya kalabalık bir Oğuz kümesi geldi. Moğollar'ın Anadolu'ya da girmesiyle bunlar Memlükler idaresindeki Suriye'ye göç etti. Oğuz kümesi Bozok, Üçok adlarıyla iki kola ayrılıyordu ve söz konusu adları taşıyan son Oğuz kümesiydi. Dede Korkut destanlarına esas teşkil eden hâtıraların da onlardan kaynaklandığı düşünülebilir. Bu Oğuz kümesinden Bozok kolunu başlıca Bayat, Avşar, Beydili, Döğer, Karkın, Kızık boyları teşkil ediyor; Üçoklar'ı da Yüregir, Kınık, Salur, Bayındır boyları meydana getiriyordu. Elbistan çevresinde Dulkadirli Beyliği'ni kuran Bozoklar (1337) Yozgat bölgesiyle komşu yörelerde de yurt tutarken Üçoklar, Çukurova'nın Memlükler tarafından fethinde önemli rol oynayıp burada yerleştiler ve Üçok adını da uzun süre taşıdılar. Üçok boylarının en kuvvetlisi Yüregirler idi. Reisleri Ramazan Bey, XIV. yüzyılın ikinci yarısının başlarında Memlükler tarafından bütün Türkmenler'in başbuğu ilân edildi. Aşıkpaşazade, herhalde Ramazan'ın mensup bulunduğu Yüregir boyunun adını hatırlamadığı için ondan Üçok'un oğlu Ramazan şeklinde bahseder. Ramazan Bey'in oğlu İbrâhim Bey Adana, Misis yöreleriyle diğer bazı yerleri içine alan bir beylik kurdu. Diğer bir Üçoklu boy beyi ailesi de Dörtöl yöresinde Özerli Beyliği'ni (Özeroğulları) oluşturdu. Bu ailenin Kınık boyundan gelmesi muhtemeldir. XV. yüzyılın ikinci yarısında güneydeki Türkmenler arasında Bozok, Üçok geleneği hâlâ devam ediyordu. 1471'de Halep'teki bir toplantıda Memlük kumandanı Yaş Bek'in sağında Dulkadir oğlu Şah Budak, Eslemes oğlu Mehmed, Bozca oğlu Halil, İnal oğlu Hamza ve Gündüzoğlu gibi Bozoklu beyler, solunda da Ramazan oğlu Ömer Bey ile kardeşi ve diğer Üçoklu beyler oturmuştu.

Câmi'u't-tevârih'teki listeye göre Üçok boyları şunlardır: Bayındır, Biçene (Becene = Peçenek), Çavundur (Çavuldur), Çepni, Salur (Salgur), Eymür (Eymir), Alayuntlu, Üregir (Yüregir / Yüregil), İkdir (İgdir / İğdir), Bükdüz (Bügdüz / Bügdüz), Yıva (İva), Kınık. Söz konusu boylardan meydana gelen Üçoklar özellikle İslâmiyet'ten sonraki devrede büyük bir varlık gösterdiler. Dede Korkut destanlarındaki Oğuz-eli gerçek bir el olup Seyhun boylarında, Karaçuk dağlarının eteklerinde, muhtemelen XI. yüzyılın ikinci yarısında veya XII. yüzyılda yaşamıştır. Kınık boyuna mensup Selçuklu hânedanı Üçoklar'ın bütün tarihleri boyunca çıkar-